

Az értelmiség útja a demokráciától a diktatúráig

A magyar értelmiség cihelődik. Úgy indul, hogy marad. Készül belakni új életterét, amelynek falait már éppen rakják körülötte. Ki tudja, miféle más falak még tervrajzok a kegyúr asztalán. Határainkra lehullóban az „illiberalizmus” függönye – immár nem csak a Nyugattól, de szomszédjainktól is elkülönítve bennünket. Kiépülőben az acélgörgyi centrumok, amelyek a 3T jegyében adagolják az éltető oxigént a vastüdőre fogott szellemi-kulturális életnek, a tudás- és információs csatornáknak. Tovább fokozódik a helyi közösségekben, a munkahelyeken a kölcsönös gyanakvás, a félelem, a kiszolgáltatottság, ami a demokrácia évtizedei után új erőre kapott az elmúlt esztendőkből. Az etatizmus térnyerésével visszajára fordul a nietzschei mondás: „Ahol az állam véget ér, ott kezdődik az ember”.

Az értelmiség – ne tévedjünk, nem csak a „balliberális”, de a jobboldali is – útravalónak egyetlen súlyos terhet cipel: „Ki vagyok én? Polgár, demokrata *homo politicus*, vagy pusztán szakember, alkalmazott, akinek meg kell megőriznie munkahelyét a vállalatnál, az iskolában, az egyetemen, a kórházban, a közintézményekben? Vállalkozó, aki állami rendeléshez akar jutni a jövőben is, EU-pénzekért is sikeres pályázóként. Aki a magángazdaságból sem akar megbélyegzett fekete báránként elkullogni? Nyugdíjas, aki békében és biztonságban szeretne majd lelépni a képernyőről? És egyáltalán, mi az, hogy polgár, mi az, hogy demokrata? Az antalli legszűkebb kamarilla-rendszer Fóruma? A sem polgári, sem fiatal, sem demokrata Fidesz, amely egy szisszenés nélkül csusszant át a vezérelvű alakulatba? (nem lenne itt az ideje nevet változtatni?!) A szabad demokraták, akik szabadon falták fel egymást? Többről van itt szó, mint alámerülésről és kibekkelésről. Az értelmiségnek meg kell találnia új identitását, miközben nem tud nem részt venni az ország le- vagy felépítésében. A túlélést célzó alkalmazkodás nem morális kérdés – ez egyszerűen az élő anyag diktátuma: „Végtére az ember mindenhez hozzászokik” – nyugtázza a siralomházban Camus főhőse. Alighogy kukorékolt a kakas, Péter máris megtagadta mesterét, akinek „testét és véré”, mint a szövetség jelét órákkal korábban vette magához. Mit csodálkozunk akkor a Kádárt éltető egymillió tömegben 1957. május 1-én? Majd a 89-es rendszerváltás hangzavarán – amikor annyian igyekeztek megszabadulni a rájuk sült gúnyától?

A magyar értelmiségnek valójában nem huszonöt, hanem közel negyven éve volt a demokrácia útjára lépésre és az úton való menetelésre. A '70-es évek közepétől – ahogyan arra Kovács András „Falak” című filmje is jelt adott – az értelmiség mind bátrabban tapogatta ki láthatatlan falait és tágította szélesebbre a gondolkodás, a cselekvés, az alkotás, a gazdasági vállalkozás szabadságát. Elindult a polgárosodás – az „újrapolgárosodás” útján. A rendszerváltásra készen állt az európai partnerségre. Az, hogy milyen baklövéseket, káros kompromisszumokat kötött, hogyan hasadt szilánkokra a politikai árkokban – meghaladná e gondolatsor kereteit. Ezek nem súlyosabbak, mint amilyeneket bárhol a világon politikusok, társadalmi csoportok elkövetnek, megélnék történelmük során. Az igazi vesszőfutás az értelmiség számára – merészkedem a jobboldali értelmiséget is idesorolni – 2010-ben kezdődött, de a bomba 2014-ben robbant: a rációt felülírta, törvényt ült/ül az „irració” (N.b.: már ha van

illiberalizmus....) Ahogyan a róka a holló szájából a sajtót, Orbán és csapata úgy énekelte ki a teljhatalmat a társadalom többségétől. Háromszáz forintért – ez még egy tál lencse sem! – hatalmat nyert, néhány ezerforintnyi rezsicsökkentésért teljhatalmat.

Huszonöt év nem volt elegendő a polgári tudat térnyerésére. Ehhez az értelmiségnek új nyelvre is lett volna szüksége, amellyel megszólítja a társadalmat, értelmes párbeszédet generál az öntudatra ébredő polgárok között arról, hogy honnan jöttünk és hová megyünk. Demokratikus párbeszédre nem – választási pártok választási szócsatáira szűkült le a társadalmi diskurzus. Vezető politikusok kölcsönös kriminalizálására. Jól időzített „tematizálásrokra”. Szekértábor-csatározásokra. A nagybetűs címszalagokra épülő népszerű képes napilapok, a kancsalul festett egekbe repített tv-sorozatok nyelvezetére szocializált (szűkített) tömegek számára az értelmiség absztrakt fogalmai gyakran nem érthetőbbek, mint a papság latin nyelvű litániái. Bólogathatnak, de nem teszik azokat magukévá. Orbán megtanulhatta az orwelli leckét az Állatfarmból: lózungok kellene, mint amilyen a „négy láb jó és két láb rossz”. Vagy a közelmúltból: „Előre a szocialista építés útján!” Így: „Isten, nemzet, család” kisajátítása, mintha nem ez lenne az általános értékrend. Sorolhatnánk még az ilyen axiómák sorát, amelyeket 2010 óta szisztematikusan sulykoltattak a közmédiával és amelyek mély gyökeret is vertek a közgondolkodásban (IMF, EU, külföldi tőke, spekuláció, „a liberális nem szeret dolgozni”, rezsicsökkentés, stb.). Axiómák, mert ezek tartalmát soha nem tisztázzák, nem kérdezik rá. Ezért is figyelemre méltó Orbán közelmúltban tett megjegyzése, miszerint a szavak sokféleképpen értelmezett tartalmát egyértelművé kell tenni. Eljön még az ő ideje, megmondja ezek értelmét.

Hogy mennyire érvényes a fogalmi zűrzavar, azt a balliberális értelmiség bűnbak jelölése is jól mutatja. A tavaszi választási kudarcot követően megindult a támadás a „megmondó emberek” ellen. Ezek érthetetlenül álltak e támadások közepette, hiszen autonóm emberek közötti érintkezésről és nem vallási ige hirdetőkről van szó. E nemzetközi hírű kiválóságok szavait mindenkinek szabadságában áll elemezni, értékelni, befogadni, elvetni. Bizony, az axiomatikus és az analitikus gondolkodás csatája zajlik itt is.

Az értelmiség új identitáskeresésének egy sajnálatos jelensége a napokban Geszti Péter kiszervezése a Népszabadság hasábjain. Hány ilyen kitörésnek, vagy csak hallgatólagos hümmögésnek, fejcsóválásnak leszünk még tanúi a jövőben? Illendő-e a hatalom tenyeréből enni egy alkotói autonómiájára büszke polgárnak? Megvehető-e egy Kossuth-díjjal vagy a színháznak nyújtott állami apanázzsal egy színházigazgató? Ha nem, meddig nem? Sorakoznak-e már az önkéntes Mefisztók állami kegyekért? Mikor indul be az a bizonyos ön-cenzúra, ami negyven évig uralta a sajtót, az irodalmat, a filmet, általában a művészeti életet, amikor az általunk érzett, kitapogatott falig merészkedünk csak? Ugatni még szabad? – dalolta Hofi saját temetésén, 2002 tavaszán, az első Orbán kormányzás végén.

Szegő Márta